

Vjetnamiešu saskarsmes kultūra. Antropoloģisks ziņojums

Vietnamese Communicative Style. An Anthropological Approach

**Leons Taivans, Jurgis Kriķis, Rota Lāce,
Anna Petričenko, Olga Striževska, Diana Siliņēviča**

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte
Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050
E-pasts: leons.taivans@lu.lv

Kopsavilkums

Vjetnamiešu kopiena Latvijā ir kvalitatīvi jauns fenomens, kas parādījies tagadējā sociālā un ekonomiskā formā pēc neatkarības iegūšanas. Imigrācijas temps ir salīdzinoši liels, un vjetnamiešu sociālās vides izpēte ir tuvākās nākotnes aktualitāte. Ikviens antropoloģisks lauka pētījums sākas ar attiecīgā etnosa sociālās uzvedības normu apguvi. Šī publikācija ir pirmais solis vjetnamiešu saskarsmes kultūras izpētē, kas ir nepieciešams ne tikai zinātniekiem, bet arī tiem, kas veic konkrētu darbu ar imigrantu kopienām no Latvijā reģistrētām nevaldības organizācijām vai arī oficiālām valsts institūcijām. Pētījums ir veikts kā komandas darbs ar orientālistikas studentu piedalīšanos.

Atslēgvārdi: vjetnamieši, imigrācija, saskarsmes kultūra, diaspora, vjetnamiešu kopienas, audzināšana, darba ētika, priekšstati.

Priekšvēsture

Vjetnamiešu diaspora dzīvo visur Eiropā. Diaspora spēlē zināmu lomu ikvienas valsts ekonomikā, ir redzama citiem valsts iemītniekiem, taču sociāli, ekonomiski un politiski vada izolētu dzīvi. Izolētību nosaka informācijas trūkums, pamatiedzīvotāju aizspriedumi, un tas ir galvenais nošķirtības faktors, kas visvairāk skar pirmo migrantu paaudzi. Nākamā paaudze cieš no divkāršas pusizolācijas: etniskās saiknes ar vecāku izcelsmes zemi ir daļēji zudušas, bet pilna integrācija mītnes zemes sabiedrībā nav notikusi. Kultūras separāciju veicina arī tas, ka mītnes zemes kultūru atbalsta politiskā sistēma, kas lūko migrantu kopienas integrēt savas valsts kultūras kopumā. Imigrantu kultūra parasti pretojas šim mērķim, uzskatot to par asimilāciju. Pretestība integrācijai ir vēl viens faktors, kas stimulē imigrantu noslēgtību.

Viena no šādām diasporām ir Eiropas Savienības vjetnamiešu kopiena. Aukstā kara un koloniālās vēstures gaitā līdz 2016. gadam no Vjetnamas bija pārcēlušies uz dzīvi citās zemēs pāri par 6 miljoniem vjetnamiešu. Lielākās vjetnamiešu kopienas veidojās tuvējās Austrumāzijas zemēs – Japānā, Dienvidkorejā, bet viena daļa imigrantu apmetās Eiropas Savienības zemēs. Austrumeiropā lielākās kopienas

izveidojās Polijā (20 000–30 000)¹ un Čehijā (ap 58 000)². No kultūras viedokļa vjetnamiešu emigranti nav homogēna masa. Vjetnamiešu kopienas iekšējās atšķirības lielā mērā nosaka laiks, kad viena vai otra grupa ir emigrējusi.

Ir nošķirami trīs lieli emigrācijas viļņi. Pirmais emigrācijas vilnis bija saistīts ar Francijas sakāvi pie Djenbjenfu 1954. gadā un tai sekojošo Ženēvas konferenci. Toreiz bēdzēji bija Franču koloniālās administrācijas amatpersonas un uz Franciju politiski un kulturāli orientētie vjetnamieši. Otrās Vjetnamas karš (1957–1973), kurā pret Vjetnamas komunistisko režīmu karoja ASV kopā ar Dienvidvjetnamu, beidzās ar ASV sakāvi (1973) un Dienvidvjetnamas kapitulāciju (1975). Glābroties no represijām, svešumā devās otrais emigrantu vilnis. Trešā emigrācija ir vairāk saistīta ar ekonomiskām interesēm³, mazāk – politisku motīvu vadīta. Pirmie divi emigrācijas viļņi veido sava veida “aristokrātiju”, jo šis kontingents un tā pēcteči ir labi integrējušies mītnes zemē, ir ideoloģiski labēji motivēti. ASV prezidenta D. Trampa otrās vēlēšanu kampaņas gaitā šī emigrācijas daļa lielāko tiesu balsoja par viņu kā izteikti labējo politiķi.⁴ Pirmās emigrācijas pārstāvji ir apmetušies galvenokārt ASV un Francijā, kā arī Vācijas rietumu daļā, Norvēģijā un Lielbritānijā. Šī paaudze nav piedzīvojusi standartizēto komunistisko izglītību, kas tiek īstenota mūsdienu apvienotajā Vjetnamā.

Pavisam cita aina ir vērojama kādreizējā Austrumu bloka zemēs, kur dzīvo daudz jaunāka vjetnamiešu imigrantu paaudze. Šai diasporas daļai antikommunisms nav politiskās identitātes pamats, jo tā ir izgājusi Vjetnamas komunistiskās izglītības skolu. Kultūras un tīri etniskās identitātes pazīmes šai emigrācijas daļai ir vistuvākās mūsdienu Vjetnamā dzīvojošajiem.

**

Pirmo vjetnamiešu iebrucēju parādīšanās Latvijā bija saistīta ar 1981. gadā parakstīto vienošanos starp Vjetnamu un PSRS “Par Vjetnamas pilsoņu nosūtīšanu un pieņemšanu profesionālās izglītības ieguvei uz PSRS uzņēmumiem un organizācijām”⁵. Saskaņā ar šo vienošanos daļa vjetnamiešu tika

¹ *Vietnamese Embassy in Poland, Homepage*. Pieejams: https://web.archive.org/web/20151117065744/http://www.vietnamembassy-poland.org/en/nr070521165956/news_object_view?newsPath=%2Fvnemb.vn%2Fcn_vakv%2Feuro%2Fnr0408191110934%2Fns070919142436 (skatīts 09.12.2020.).

² *Foreigners in the CR by citizenship in the years 1994-2016*; Kascian, K., Vasilevich, H. “Czech Republic Acknowledgement of Belarusian and Vietnamese as New Minorities”. *European Yearbook of Minority*, 12, 2013, pp. 353–371 (skatīts 23.08.2017.).

³ Tan, D., Nguyen, T. H. *En route to the United Kingdom. A field survey of Vietnamese migrants. A study by IRASEC and France terre d'asile*, p. 12. Pieejams: https://www.france-terre-asile.org/images/stories/publications/pdf/En_route_to_the_United_Kingdom_-_a_field_survey_of_vietnamese_migrants.pdf (skatīts 23.08.2017.).

⁴ *The Conversation*. Pieejams: <https://theconversation.com/why-some-vietnamese-americans-support-donald-trump-143978> (skatīts 10.12.2020.).

⁵ *О направлении и приёме вьетнамских граждан на профессиональное обучение на предприятия и организации СССР*. Pieejams: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/14827> (skatīts 12.11.2020.).

nosūtīta uz Latvijas PSR. Kopumā Padomju Savienībā dažādos gados strādāja ap 100 000 vjetnamiēšu⁶. No vjetnamiēšu diasporas pētniecības, kas veikta Krievijā pēc PSRS sabrukuma, uzzinām, ka vjetnamiēšu motivāciju emigrēt uz Krieviju ietekmē četri apstākļi. Jau gadu desmitiem Vjetnamā ir divu bērnu demogrāfiskā politika, kas daudziem vjetnamiēšiem ir psiholoģiski traumatiska. Dzīve tādās zemēs, kur iedzīvotāju skaita pieaugums netiek mākslīgi bremsēts, vjetnamiēšiem ir svarīgs ieguvums. Otrs apstāklis, kas stimulē imigrāciju Krievijā, ir lielāks nacionālais kopprodukts, kāds Krievijai ir, salīdzinājumā ar Vjetnamu (dati uz 2009. g.). Treškārt, vjetnamiēšu uzcītība mācībās veicina vietējas valodas apguvi; viņi apgūst Krievijas izglītību un ir spējīgi iesaistīties ikvienā ekonomikas nozarē tikpat veiksmīgi kā vietējie. Tomēr lielākā daļa vjetnamiēšu specializējas vietējā vai starptautiskā tirdzniecībā. Ceturtais apstāklis ir labi iesakņojusies vjetnamiēšu diaspora, kas nodrošina jaunpieņacējus ar juridisku aizsardzību, palīdz iekārtoties darbā, nodrošina dzīvojamo platību un gādā par nepieciešamo emocionālo un kultūras mikrovidi.⁷ Ja atskaitām pēdējo, tad visi trīs faktori ir vienlīdzīgi attiecināmi uz vjetnamiēšu kopienu Latvijā. Ar valstiskās neatkarības atjaunošanu Latvijā organizētā vjetnamiēšu imigrācija tika apturēta, vjetnamiēši atgriezās Vjetnamā vai aizbrauca uz citām valstīm, ja bija tāda iespēja.

Politiskā un vēsturiskā situācija

Vjetnamu pārvalda komunistiskā partija. Tas nozīmē, ka valsts vara ir vienas partijas rokās. Daudzi vjetnamiēši – sevišķi no Vjetnamas dienvidiem, gribētu redzēt savā zemē demokrātisku iekārtu, jo Dienvidvjetnama ir dziļi iespaidojusies no tādas Rietumu politiskās vērtības kā personīgā brīvība. Ziemeļvjetnama ir daudz tradicionālāka, un komunistiskās idejas tai ir tuvākas. Tas, ko mēdz saukt par komunistiskām idejām, ir daļēji mantots no tradicionālās Vjetnamas pagātnes, kur individuālisma idejas ir bijušas svešas un nepieejamas. Turpretī daudzi dienvidvjetnamiēši gribētu redzēt savu reģionu kā neatkarīgu valsti ar centru Saigonā (tag. Hošiminā). Šādi noskaņojumi ir saistīti ar Eiropas un ASV kultūras iespaidu, kas veidojies 20. gs. vēstures gaitā, kad Dienvidvjetnamā pastāvēja no Francijas un vēlāk – no ASV atkarīgs politiskais režīms.

Pašreizējā Vjetnamas politiskā sistēma šādus noskaņojumus neatbalsta un, piemēram, par Dienvidvjetnamas karoga glabāšanu var dabūt cietumsodu. Tāpat ir stingri aizliegts kritizēt komunistisko partiju vai tās dibinātāju un Ziemeļvjetnamas ilggadīgo vadītāju Ho Ši Minu. Legālie un nelegālie imigranti Eiropas Savienības valstīs var sevi saukt par politiski vajātiem dienvidvjetnamiēšiem un prasīt politisko patvērumu. Arī vjetnamiēšu kopienas ārzemēs mēdz būt politiski saskaldītas atkarībā no tā, no kādas Vjetnamas daļas viens vai otrs vjetnamietis ir cēlies.

Vjetnama pagātnē ir pārdzīvojusi smagus laikus. Tie ir kari un koloniālā pakļautība dažādām lielvarām. Vjetnamiēši labi apzinās savu neseno vēsturi. Īpaši

⁶ Чесноков, А. С. «Вьетнамская диаспора в России: история и современность». *Известия Уральского государственного университета. Сер. 3. Общественные науки*, 3(69), 2009, с. 41.

⁷ Ibid., сс. 43–44.

labā atmiņā ir palikuši “Amerikas kara” gadi, kurus Eiropā atceras kā Vjetnamas karu. Tomēr vjetnamieši nesūdzas par ikvienā ģimenē esošajiem bēdu stāstiem, kas saistīti ar samērā neseno pagātni. Viņi attiecas pret pašreizējām un pagātnes grūtībām lietišķi: lai pārvarētu pagātnes mantojumu, vjetnamiešiem nākas ļoti grūti strādāt; personīgie ienākumi ir ļoti pieticīgi. Teiktais nenozīmē, ka Vjetnama ir nabadzīga un mazattīstīta grūtdieņu zeme. Pēdējo dažu desmitu gadu laikā tā ir kļuvusi par vienu no “Āzijas tīģeriem”. Vjetnamas sabiedrība ir ļoti jauna. Ceturtā daļa iedzīvotāju ir jaunāki par 15 gadiem. Puse iedzīvotāju ir jaunāki par 30 gadiem. Tas nozīmē, ka 2/3 no iedzīvotāju kopskaita ir dzimušas pēc kara un nav pieredzējušas kara laikus.

Harmonija un vienkāršība. “Seja” un sīkstums

Vjetnamiešu sabiedrība atšķiras no tās, kas dzīvo Rietumeiropā, ASV, Kanādā vai Austrālijā, ar to, ka tā ir orientēta nevis uz indivīdu, bet uz sabiedrību. Tādēļ daudz lielākā mērā, kā tas varētu būt Rietumos, vjetnamieši tic, ka sabiedrībā jābūt harmonijai jeb saskaņai. Harmonijas uzdevums ir līdzsvarot cilvēku kopienas. Cilvēki nevar dzīvot vieni paši, un, lai nebūtu lieki konflikti atsevišķu indivīdu starpā, sabiedrība tiek īpaši harmonizēta jeb saliedēta ar dažādiem paņēmieniem. Tāda īpašība ir raksturīga arī ķīniešiem, japāņiem un citu Āzijas tautu pārstāvjiem.

Šādi uzskati veidojas daļēji no citādas laika izpratnes. Eiropiešiem laiks tek vienā virzienā – no pagātnes nākotnē, un mums liekas, ka samērā neilgajā dzīvē daudz kas ir jāpaspēj. Vjetnamieši dzīvo nesteidzīgā laikā, jo tas viņiem rit pa apli un pasaulē nekas daudz nemainās. Vjetnamiešiem liekas, ka arī vēsturē viss atkārtojas, tādēļ no vēstures nav ko mācīties. Dzīves gaitā nākas daudz strādāt un daudzas mutes ēdināt. Tādēļ vienīgā īstā vērtība, ko krāt, ir pacietība. Vjetnamieši tic dvēseļu pārceļošanai, proti, ka viņi atdzims kā mazmazbērni tai pašā dzimtā, kur viņi dzīvo tagad. Citā dzīvē varbūt viņiem klāsies labāk nekā tagad. Galvenais dzīvē ir ēdiens šodien un rīt.

Cilvēkam jābūt vienkāršam, tas nozīmē, ka viņš nedrīkst izcelt savu “es”, kā to dara Eiropā un īpaši – Ziemeļamerikā. Cilvēks nedrīkst par sevi stāstīt, ka viņš ir ļoti kompetents un zinošs vai pieredzējis, kā to darām mēs savos dzīves aprakstos un motivācijas vēstulēs, kad stājamies darbā. Ir pieņemts, ka par cilvēka īpašībām jāspriež citiem sabiedrības locekļiem, piemēram, darba devējiem un priekšniekiem vai arī kolēģiem.

Vjetnamieši, gluži tāpat kā citas tautas, uzskata sevi par pašiem labākajiem un pareizākajiem planētas iedzīvotājiem, taču viņi nav uzbāzīgi ar savu kultūru, reliģiju vai dzīvesveidu, kā tas ir vērojams pie arābu musulmaņiem vai eiropiešiem un amerikāņiem. Vjetnamieši dzīvo noslēgti savās kopienās un neprasa, lai cittautieši ievērotu viņu paražas un iekšējos sabiedrības vai reliģiskos noteikumus.

Daudzi vjetnamieši ir fatalisti. Tas nozīmē, ka viņi vairāk reaģē uz apstākļiem, nekā paši rīkojas, lai izmainītu savu dzīves vidi, apstākļus. Šāda īpašība rodas no Vjetnamā izplatītās reliģijas – budisma, kurš māca, ka cilvēka likteni nosaka viņa iepriekšējā piedzimšana. Ja iepriekšējā dzīve ir pagājusi nelietīgi, tad viņš,

pieņemstot no jauna, manto grūtu dzīvi, kurā vairs neko nevar mainīt, bet ir jāsamierinās ar to stāvokli, kāds nu ir.

Vienkāršība ir vjetnamiešiem ieaudzināta īpatnība. Vjetnamieši publiski izspēlē pazemību, neatļaujās nekādas emocijas citu cilvēku priekšā. Viņi tic, ka šāda paškontrolē vairo sabiedrisko harmoniju. Vjetnamieši ir godīgi, un krāpšanās pie viņiem nav izplatīta.

“Seja” ir īpašs jēdziens, kas ir maz pazīstams Eiropā. “Seja” latviski ir tulkojama kā “reputācija”, “identitāte”, kas ietver personas labo slavu, iespaidu sabiedrībā, cieņu un godu. Sakot – īpaši publiski –, ka kāds ir labs, cienījams, prasmīgs vai ko līdzīgu, vai parādot kādam cieņu, mēs viņam piešķiram “seju”. No šejienes izriet, ka cilvēks neveiklā situācijā var “pazaudēt seju”, “saglabāt seju” vai “radīt seju”. Sabiedrībās, kurās ir šāda jūtīga pieceja cilvēka reputācijai, cilvēki nerīkojas spontāni un emocionāli, bet vienmēr ir nosvērti, apdomīgi, lai saglabātu savu pašvērtību un savu “seju” apkārtējo vērtējumā. Vjetnamiešu sabiedrībā cilvēki izturas ļoti konservatīvi, neriskē ar izaicinošu uzvedību vai apģērbu, vai valodu un žestiem, lai neriskētu “zaudēt seju”. “Sejas zaudēšana” neattiecas tikai uz indivīdu. Ja kāds “zaudē seju”, tas nozīmē, ka “seju zaudē” arī visa ģimene, pat visi tuvie un tālie radnieki, kolēģi vai pat ciems vai kvartāls, kurā cilvēks dzīvo. Tas var beigties ar padzīšanu no kopienas, darba, dzimtas un tamlīdzīgi.

Vjetnamieši parasti ir jūtīgi, sastopoties ar nicīgu attieksmi pret sevi, un, ja jāizsaka aizrādījums, tad dara to ļoti uzmanīgi, lai sarunas biedrs “nezaudētu seju”. Norādīt uz otra cilvēka kļūdu, otra cilvēka kritizēšana, smiešanās par viņu nozīmē darīt ko tādu, kas “atņem seju”. Tādēļ parasti kritiskas piezīmes izsaka aplinkus, netieši. Ļoti apkaunojoši skaitās nekontrolēt savas emocijas, piemēram, dusmoties, kliegt, raudāt, lauzīt rokas, nervozēt, arī kļūpt, krist un tamlīdzīgi.

“Sejas” jēdziens ķīniešiem, vjetnamiešiem, japāņiem atbilst jēdzienam “gods” Tuvo Austrumu tautām, tādām kā arābi, afgāņi, pakistānieši. Taču ir arī starpība. Vjetnamieši lielāku uzsvaru liks uz paškontroli un uzvedīsies bez emocijām atšķirībā no Tuvo Austrumu pārstāvjiem, kas bieži ir nesavaldīgi, izteikti emocionāli, varmācīgi. Attiecībā ar Tuvo Austrumu cilvēkiem nereti pārliecinošs arguments ir fizisks spēks, turpretim uz vjetnamietiem var iedarboties, apelējot pie viņa “sejas saglabāšanas”.

Sīkstums ir raksturīga īpašība vjetnamiešiem, kas ir pārdzīvojuši karus, kuri ilguši gadu desmitiem. Reālā dzīvē tas nozīmē, ka vjetnamieši ir raduši dzīvot ļoti pieticīgos apstākļos un viņu spējas pielāgoties ārkārtīgi nabadzīgai dzīvei ir pārsteidzošas. Vjetnamieši ir neatlaidīgi savu plānu īstenošanā, uzcītīgi mācībās, sava aroda apgūšanā. Tas, protams, nenozīmē, ka viņi obligāti ir ģēniji savā nozarē, taču viņu strādīgums un uzcītība ir labi zināma. Vjetnamietis dikdienis ir samērā reta parādība. Lielākā daļa vjetnamiešu ir pastāvīgi strādājoši darbaholiķi.

Reliģija, ģimene un vecāku godāšana

Dažām Āzijas tautām reliģiskā piederība ir svarīgāka par etnisko. Vjetnamieši pieder pie dažādām reliģijām, un etniskā piederība viņiem ir pirmajā vietā. Kas attiecas uz reliģiju, tad vjetnamieši piekopj senču kultu. Tas nozīmē ticību, ka

nomirušie vecāki, vecvecāki un citi radnieki turpina dzīvot pēc nāves un ka viņi aktīvi interesējas par savu dzīvu palikušo radnieku gaitām un labklājību. Tāpēc vjetnamieši un ķīnieši iet uz kapiem un lūdz nevis Dievu, bet savus senčus, lai viņi palīdz grūtās dzīves situācijās. Vjetnamieši, apmeklējot vecāku kapus, dedzina speciālu papīra naudu vai attēlus ar dzīvē lietojamām lietām (auto, mobilie telefoni, modīgas drēbes), kas tiek uztvertas kā upuris mirušajiem, lai viņi būtu labvēlīgi pret dzīvajiem. Uz kapa vietas noliek augļus, konfektes, dzērienus, kurus mirušais dzīves laikā mīlēja lietot, lai viņš “izdzertu”, vai “apēstu” atnestā produkta “garīgo saturu”. Ja senčus šādi nepielabinātu, vjetnamieši tic, ka viņi sāks kaitēt saviem dzīvajiem radniekiem. Pat tad, ja vjetnamietis ir pieņēmis kristietību, viņš turpina pielūgt savus senčus. Vjetnamieši vienlaicīgi ir arī animisti. Tas nozīmē, ka viņi tic labiem un ļauniem gariem. Bērni vecumā līdz 12 gadiem bieži ir apkārti ar dažādiem amuletiem, kuru uzdevums ir atraidīt klaiņojošus ļaunos garus, kas var atnest bērnam slimības. Līdzīgā kārtā sievietes, kas ir bērna gaidībās, izpilda dažādus ar animismu saistītus rituālus, lai bērns nedzimtu slims vai nespēcīgs. Vjetnamieši domā, ka cilvēka dvēsele atrodas galvā, bet uz ikviena cilvēka pleciem sēž gars-sargātājs. Tādēļ vjetnamieši uzskata par apdraudējumu, ja viņus papliķē pa muguru, uzsit uz pleca vai bērnam pabužina matus.

Neglīta uzvedība, pēc vjetnamiešu domām, sliktā veidā ne tikai aizskar paša indivīda personību, bet dara kaunu vecākiem, brāļiem un māsām, radniekiem un pat senčiem. Ja kāds ir ko sasniedzis dzīvē, tas nes godu visiem viņa ģimenes un dzimtas locekļiem. Kopš bērnības vjetnamiešiem iemāca likt paša intereses zemāk par ģimenes vai kopienas interesēm. Bērnam no mazām dienām tiek mācīts, ka bērniem ir jābūt pateicīgiem vecākiem par to, ka viņi bērnam ir devuši dzīvību, ir viņu barojuši, audzinājuši un izglītojuši. Vjetnamietim ir iemācīts, ka vecāki un savi senči ir jāgodā, jāgādā par viņiem vecumdienās. Cilvēks, kurš neizrāda cieņu vecākiem, netiek paciests ne ģimenē, ne tuvējā kopienā – ciemā vai pilsētas kaimiņu lokā.

Senākos laikos šāda audzināšana bija saistīta ar pastāvīgu dzīvi vienā un tai pašā ciemā. Sens vjetnamiešu uzskats ir, ka cilvēkam ir jānodzīvo turpat, kur viņš ir dzimis, un jānomirst gluži tāpat, kā kokam lapas nobirst pie viņa saknēm. Savas dzīves laikā ir jāiemanto laba slava jeb, kā saka vjetnamieši, “smaržīgs vārds”. Laba reputācija vjetnamietim ir svarīgāka par mantu. Bagāti un iespaidīgi cilvēki bieži nav pietiekami cienīti. “Pēc nāves no tūģera paliek viņa kažoks, bet no cilvēka – viņa labais vārds”, skan vjetnamiešu sakāmvards. Tikumi, kas visaugstāk tiek vērtēti vjetnamiešu sabiedrībā, ir gods, godīgums, taisnīgums, vienkāršība, devīgums.

Vecāku godāšana ir reliģijas princips, kas Vjetnamā tiek rūpīgi ievērots. Tas nozīmē, ka sabiedrībā ir ļoti liela nozīme vecumam. Atšķirībā no mūsu sabiedrības, kur vecākā paaudze ne vienmēr tiek respektēta, Vjetnamā, Ķīnā vai Japānā vecāks cilvēks tiek sevišķi cienīts. Īpaši tiek turēti godā tuvākie – vecākie ģimenes locekļi, kaimiņi un radnieki. Šis vecāku godāšanas princips sabiedrībā izpaužas kā hierarhiskā kārtība. Tas nozīmē, ka vecāki cilvēki tiek uzskatīti par galvenajiem, pieņemot, ka viņiem ir lielāka dzīves pieredze un viņi ir gudrāki. Jaunākiem ir jāizrāda cieņa pret vecākiem, dažkārt tas nozīmē pakļaušanos vecāku ļaužu pavēlēm un norādījumiem.

Cieņa pret vecākiem ļaudīm izpaužas vispirms jau valodā, kur ir dažādas pieklājīgās sarunas formas, kas lietojamas, komunicējot ar vecāka gadagājuma cilvēkiem. Diskusijas, kurās piedalās vecāki cilvēki, vienmēr tiek izkārtotas tā, lai viņu vārds vai arguments būtu pēdējais. Vecāku cilvēku godāšana turpinās arī pēc nāves: dzīvi palikušie regulāri piekopj ceremonijas, kas godina aizgājušo piemiņu.

Hierarhiskā kārtība ģimenē tiek praktizēta arī aiz ģimenes robežām – sabiedrībā. Tur cieņa tiek izrādīta augstākstāvošām personām, izglītotiem cilvēkiem, īpaši ārstiem, skolotājiem, garīdzniekiem, cilvēkiem, kas pārstāv valdību. Cieņa un gods, kas pienākas vecākiem, tiek izrādīts skolotājam – pat tad, ja viņš ir gados jauns un nepieredzējis. Atrodoties vjetnamiešu sabiedrībā, cilvēks no malas diezgan ātri noskaidro savu vietu, jo katram sabiedrības loceklim Vjetnamā ir jāzina, kam viņš izrāda godu, bet arī pašam pienākas gods un cieņa no zemāk stāvošiem sabiedrības locekļiem.

Izglītība un morālā audzināšana

Vjetnamiešu izglītībai ir raksturīgas komunistiskās sabiedrības iezīmes. Morālai izglītošanai tiek pievērsta liela uzmanība. Sākumskolā uzsvars tiek likts uz rakstura un personības veidošanu. Pamatskolā mācību programma uzsver pilsonisko audzināšanu. Augstākajā izglītībā tiek izcelti sociālisma principi – Ho Ši Mina idejas un marksisms. Šie priekšmeti aizņem vismaz 12% no mācību programmas.⁸ Bez “sociālistiskās morāles” pastāv arī tradicionālā morāle, kuru iemāca ģimenē, reliģiskās kopienās. Arī skolās daļa tradīciju tiek saglabāta. Pie skolu durvīm parasti ir sarkans reklāmplakāts ar uzrakstu, kurā teikts, ka galvenais ir labas manieres, bet zināšanas – nāks pēc tam. Labas manieres, kā domā vjetnamieši, veicina harmoniju sabiedrībā, kad katrs zina savu vietu un pienākumus. Cits izglītības lozungs skan “Sarkana domāšana un prasmes”. Ar “sarkanu domāšanu” ir jāsaprot sociālisma ideoloģija un sociālisma vērtības, kas jātur prātā.

Ar morāli vjetnamieši saprot sabiedrībā pieņemtu uzvedības modeli, kas pēc idejas izslēdz likuma pārkāpumus un mazina likuma nozīmi. Tādējādi Rietumu sabiedrībā dominējošā paklausība likumam vjetnamiešiem nav pilnībā saprotama. Tā liekas samākslota un formāla.

Sociālā hierarhija un tās izmaiņas. Darba ētika

Vienkārši runājot, hierarhija ir iedzīvotāju dalījums bagātajos un nabagajos, “priekšniekos” un “parastajos” iedzīvotājos. Rietumos uzskata, ka labiekārtotā sabiedrībā jābūt plašam vidusslānim jeb vidusšķīrai, kas nav bagāta, bet ir labi atalgota un var komfortabli dzīvot. Vjetnamā šāds dalījums nepastāv. Vjetnamieši tiecas savu sabiedrību redzēt vai stādīt priekšā citiem kā saliedētu, bez īpašām mantiskām atšķirībām. Komunistu valdība arī atbalsta šādus uzskatus.

⁸ Skat. Woodside, A. “The Triumphs and Failures of Mass Education in Vietnam”. *Pacific Affairs*, Autumn, 56(3), 1983, pp. 401–427, University of British Columbia; Nam, N. *Confucianisms for a Changing World Cultural Order*. University of Hawai'i Press, 2018, e. a.

Taču savā starpā vjetnamieši daļa savējos bagātajos un nabagajos. Zīmola mantas ir iekārojamas, un tie, kas pie mantas ir tikuši, mīl tās izrādīt. Vjetnamā ir izteiktas laucinieku un pilsētnieku atšķirības un nievājošs apzīmējums “lauķis” nav nekas neparasts. Iedzīvotāju lielākā daļa dzīvo laukos (67%), un tikai 33% ir pilsētnieki. Abu dzīvesveids ir ļoti atšķirīgs. Pilsētnieku dzīvesveids aizvien lielākā mērā ir vērst uz ienākumu gūšanu, un tādas tradicionālās vērtības kā izpalīdzība kaimiņū starpā iet mazumā. Izglītība tiek vērtēta augstāk par mantu. 94% iedzīvotāju ir lasīti un rakstīti pratēji.

Tradicionālā vjetnamiešu kultūra cilvēkus vērtē pēc viņu statusa atkarībā no vecuma un izglītības. Izglītība tiek vērtēta visbiežāk, pēc tam nāk vecums un tikai pēc tam – bagātība. No profesijām visaugstākā cieņā tiek turēta ārsta profesija, tai seko garīdznieks, tad – skolotājs.

Kā jau minēts, vjetnamieši ir kolektīva cilvēki, un tāds moderns izgudrojums kā mobilais telefons viņiem ir lielisks līdzeklis, ar kura palīdzību uzturēt pastāvīgas attiecības ar saviem radiem pat tad, ja modernā dzīve ir vienu vai otru aiznesusi tālu prom no dzimtajām vietām. Sēžoties pie galda, vjetnamiešiem ir pieņemts uzlikt uz galda mobilo telefonu. Lai “nezaudētu seju”, viņi cenšas iegādāties jaunākos telefona modeļus.

Ar roku darbu Vjetnamā nodarbojas zemnieki, amatnieki un lietišķo nozaru speciālisti. Ja kādu no šādiem roku darbiem izpilda cilvēks, kas ir izglītots vai kas ir aizņemts kādā citā nozarē, šādu rīcību uzskata par aizvainojumu tam, kas ir profesionālis savā nozarē. Ierēdnim vai militārpersonai sarunā ar zemnieku neklājas lielīties, ka viņš pats audzē gurķus vai kartupeļus. Tas tiek uztverts kā apvainojums zemniekam. No otras puses – izglītotam cilvēkam vai amatpersonai neklājas darīt roku darbu, tas skaitās pazemojums.

Darba kultūra ir dažāda Vjetnamas ziemeļos un dienvidos. Ziemeļos liela nozīme ir tam, ka vjetnamieši ilgstoši atrodas sociālisma apstākļos. Tur darbs – īpaši, ja tas ir birojos, tiek uzskatīts par mazāk svarīgu salīdzinājumā ar draudzīgu attiecību uzturēšanu un plāpāšanu vai tējas dzeršanu, spēļu spēlēšanu ar kolēģiem. Priekšnieki bieži nerādās darbā vairākas dienas no vietas, tā vietā uzturot “vajadzīgos kontaktus” ar citiem augstāka ranga ierēdņiem.

Dienvidvjetnamā, kur ilgu gadu bija kapitālistiska iekārta, kas pastāvēja amerikāņu klātbūtnē, ir atšķirīga darba kultūra. Tiesa, vjetnamieša strādīgumu lielā mērā nosaka tas, kā priekšniecība to organizē un cik maksā. Koleģiālajās attiecībās vjetnamiešiem ir pieņemts apmeklēt savus saslimušos kolēģus, nesot viņiem mazas dāvanīņas, bet tas tiek darīts ārpus darba laika.

Vjeti, ķīnieši un citas Vjetnamā dzīvojošās tautības

Ķīna ir gadu simtiem bijusi noteicēja Vjetnamā, un tā ir mēģinājusi vjetnamiešus padarīt par ķīniešiem. Dažās jomās tas ir izdevies, un tādēļ daudzējādā ziņā vjetnamieši ir līdzīgi ķīniešiem. Runa ir lielāko tiesu par aizgūto ķīniešu filozofiju un ķīniešu reliģijām. Taču parastie vjetnamieši ķīniešus nemīl. Vjetnamieši ir lepnī ar savu nacionālo identitāti un ir grūti asimilējami pat tad, ja viņi ilgi dzīvo svešā zemē.

Vjetnama ir mājas daudzām tautībām, taču šai zemē nav izteiktu un ilglaicīgu etnisko konfliktu.

Ap 15% Vjetnamas iedzīvotāju (4 650 000) ir nacionālās jeb etniskās minoritātes. Vjetnamā dzīvo vairāk par 60 tautām, kas runā dažādās valodās.

Vjeti (*kin*) apdzīvo tikai 4% valsts teritorijas, taču tās ir auglīgākās un ģeogrāfiski izdevīgākās zemes daļas. Etniskās minoritātes dzīvo kalnos, bieži grūti pieejamos reģionos, un tādēļ tās ir mazāk attīstītas kā ekonomiskā, tā kultūras ziņā.

Komunikācija ar vjetnamiešiem

Sveicināšanās

Sveicinās ar abām rokām, nedaudz noliecot galvu, lai izrādītu cieņu. Ar vecākiem cilvēkiem sveicinās nesarokojoties, bet vienīgi noliecot galvu. Ar sievietēm, pasniedzot roku, sveicināties nav pieņemts. Sievietes sveicina ar galvas mājieni.

Sveiciens skan *tsin tjao* + pirmais vārds, bet uzvārdu parasti nelieto.

Vjetnamieši pirmie nestādās priekšā un nosauc savu vārdu un titulu tikai tad, kad to no viņiem prasa.

Vēršoties pie vjetnamieša, parasti obligāti jāsaka “kungs”, “kundze” kopā ar pirmo vārdu.

Oficiālās personas un amatpersonas parasti sauc pēc amata, piemēram, “skolotāja kungs”.

Personas vārds

Vārdam Vjetnamā tiek pievērsta īpaša uzmanība. Ar vārdu ir saistītas daudzas paražas, māņticības un reliģiski priekšraksti. Uzrunāt vjetnamieti pieklājas, sakot vienkārši “kungs”, “kundze”, bet nelietojot vārdu. Lietot tikai vārdu, kā tas ir pieņemts pie mums, var vienīgi ļoti labi pazīstami cilvēki. Arī tad, ja saruna risinās citu cilvēku klātbūtnē, vjetnamieši pāriet uz oficiālu toni un runā, lietojot apzīmējumus “kungs”, “kundze”.

Vjetnamieša vārds sastāv no ģimenes vārda (uzvārda), vidējā vārda un personīgā vārda. Sarunājoties lieto pēdējo vārdu kopā ar apzīmējumiem “kungs”, “kundze”. Vērsties pie vjetnamieša pēc viņa uzvārda nav pieņemts.

Vjetnamiētis uzskata, ka ir pieklājīgi vienmēr smaidīt un teikt “jā”. “Jā” gan bieži nozīmē “Jā, es klausos”, “Jā, es piekrītu”, “Jā, es cenšos saprast”, tāpat tā var nebūt saprašana pēc būtības. Smaidīšana nenozīmē neko sliktu, bet bieži var slēpt bailes, apjukumu.

Vjetnamiešiem nav pieņemts lietot vārdus “lūdzu”, “paldies”. Tos var aizvietot smails.

Ķermeņa valoda

Vjetnamiešu sabiedrībā taktilie kontakti jeb pieskaršanās tiek uztverta kā apdraudējums. Tas nozīmē, ka vjetnamiešiem neklātos uzsist pa plecu, papliķēt pa augšdelmu vai pabužināt bērnu galvu. Galva vjetnamiešiem skaitās svēta ķermeņa daļa, kuru nedrīkst aiztikt. Ja ir gadījies aizķert vjetnamieti aiz vienas pleca, tad

nākas tūdaļ pieskarties arī otrajam plecām, ar to it kā “atsaucot” savu netīšo pie-skaršanos. Tā to dara vjetnamieši, uzskatot to par pieklājīgu rīcību.

Runāt ar vjetnamieti nedrīkst skaļi, tā izturas tikai tie, kas slikti audzināti. Kulturāls cilvēks, īpaši tāds, kam ir vara, runā klusi, un visi uzmanīgi viņu klausās.

Nav pieļaujams kādu saukt, vicinot ar roku, lai pievērstu viņa uzmanību. Ļoti slikts stils ir kādu saukt, lokot rādītāja pirkstu. Lai piesaistītu vjetnamieša uzmanību, ir jāizstiepj roka ar plaukstu, kas vērsta pret zemi. Ja ir nepieciešamība viņu pasaukt, tad ar pirkstiem, kas vērsti uz leju, veic it kā skrāpējošas kustības. Tad vjetnamietis tūdaļ pievērsīs uzmanību vai pienāks klāt. Ja jūs līdzīgā kārtā uz vjetnamieti norādīsiet ar plaukstu uz augšu, tā būs zīme, ka jūs esat uzpūtīgs priekšnieks.

Nedrīkst paslavēt mazgadīgus bērnus, vjetnamieši tic, ka šāda apiešanās ar bērniem piesaista ļauno garu uzmanību un var nest nelaimi. Kā jau minēts, bužināt bērnu matus nav atļauts. To var darīt tikai tuvākie radnieki – māte, tēvs, vecvecāki.

Vīrietim un sievietei publiskā vietā neklājas izrādīt savu tuvību vai simpātijas. Toties viena un tā paša dzimuma personas drīkst iet pa ielu, sadodoties rokās.

Pasniegt kādu priekšmetu otram cilvēkam nākas ar abām rokām.

Kā jau bija minēts, vjetnamieši nemīl citu cilvēku pieskārienus, tādēļ, sarunājoties ar vjetnamieti, labāk ir ieturēt distanci.

Vjetnamieši parasti izvairās no tieša acu kontakta. Skatīties sarunas biedram acīs, īpaši, ja tā ir augstākstāvoša persona, skaitās nepieklājīgi un pat nekaunīgi. Neskatīšanās acīs nenozīmē, ka viņi kaut ko slēpj vai melo. Pie mums vecāki bieži māca bērnus “nelūrēt” uz citiem cilvēkiem. Pie vjetnamiešiem tā tas nav, un viņi parasti atklāti vēro citus cilvēkus, jo tas neskaitās nepieklājīgi.

Vjetnamiešiem smails nozīmē pieklājīgu sejas izteiksmi. Taču viņiem, kā arī citām Austrumāzijas tautām skaitās pieklājīgi zem smaida slēpt sāpes, nemieru, apmulsumu un skeptisku vai noraidošu attieksmi. Ja rietumnieki to nezina, viņi nereti nonāk pie nepareiziem secinājumiem par situāciju vai pretī esošo personu.

Ļoti nepieklājīgi un nicinoši ir sēdēt ar izstieptām kājām – tā, lai kāju pēdas vai pazoles būtu redzamas. Tā ir nicinājuma zīme. Līdzīgi neklājas sēdēt ar sakrustotām kājām.

Vjetnamiešiem nav pieņemts mazpazīstamus cilvēkus papliķēt pa muguru. Ja kāds to dara, tas ir apvainojums.

Korporatīvā kultūra

Oficiālās tikšanās bieži sākas ar vizītkaršu apmaiņu. Vizītkartes Āzijas cilvēkiem un, protams, arī vjetnamiešiem pieklājas pasniegt ar abām rokām.

Vjetnamieši parasti ir precīzi laika ziņā, un viņi sagaida, ka arī ārzemnieki uzvedīsies tāpat. Ja ir darīšanas ar vjetnamiešu oficiālām personām, jāņem vērā, ka Vjetnama ir sociālistiska valsts. Tas nozīmē, ka visās, arī privātās, sfērās būs jāstāpjas ar tūlību un bezgalīgu saskaņošanu, kas ir raksturīga pazīme tāda tipa valstīm.

Vjetnama ir zeme ar kolektīvisma domāšanu un sociālistisku pārvaldi. Tas nozīmē, ka ļoti maz lietu var kārtot ar vienu cilvēku vai atsevišķu firmu vai

organizāciju. Ikvienā lēmumā būs iesaistīts lielāks daudzums dažādu valsts iestāžu. Vjetnamiēšu tieksme izvairīties no lielām un mazām nepatikšanām ved pie nesaprašanās, kad runa ir par kontaktiem ar eiropiešiem. “Jā” var nenozīmēt “jā”. Kad vjetnamiētis saka “nav problēmu”, tas nozīmē tieši pretējo – ka problēmas ir. Teikt “nē” skaitās nepieklājīgi, tādēļ ikvienu apgalvojumu, ko izteicis vjetnamiētis, nepieciešams rūpīgi pārbaudīt.

Korupcija Vjetnamā ir plaši izplatīta, un vjetnamiēši uzskata, ka visas amatpersonas ir pērkamas.

Ēšanas paradumi

Vjetnamiēšu pamatēdiens ir rīss. Bļodiņa ar rīsiem vienā rokā un ēdamie irbulīši otrā – tas ir raksturīgs vjetnamiēšu ēšanas paradums. Ēd, turot bļodiņu rokā, jo ēšanu no trauka, kas nolikts uz galda, vjetnamiēši uzskata par slinkuma pazīmi.

Apkalpošana pie galda nav pieņemta. Ēdieni parasti ir salikti uz galda vidus, un katrs pats sev uzliek ēdienu, negaidot, ka kāds to piedāvās.

Tējas dzeršana tiek uzskatīta par rituālu nodarbi, un atteikšanos no tējas dzeršanas uzskata par nepieklājīgu vai pat rupjību.

Pacienājot vjetnamiēti, nedrīkst likt uz galda tikai vienu šķīvi vai bļodiņu un vienu pāri ēdamkociņu. Viena porcija un viens ēdamkociņu pāris parasti tiek domāti mirušajiem. Citiem vārdiem, tas varētu būt uztverts kā mājienis, ka būs jāmirst.

Ar saviem ēdamkociņiem nedrīkst pieskarties pie cita cilvēka ēdamkociņiem. Jāēd ir klusu un akurāti. Ēdamkociņus nedrīkst atstāt uz šķīvja vai bļodiņā. Atstāti bļodā, tie nozīmē nolikt karoti jeb nomirt.

Vjetnamiēši ģērbjas rūpīgi, taču konservatīvi. Tas nozīmē, ka oficiālos gadījumos vīrieši nēsā eiropiešu stila uzvalkus ar kaklasaiti, bet sievietes – bikses un blūzes. Sievietes, kas izmanto pamanāmu meikapu, tiek uzskatītas par ielasmeitām. Ziedus vīrieši dāvina sievietēm.

Dāvanas ir pieņemts ietīt raibā papīrā. Ejot ciemos, dāvana pienākas namamātei. Labi tiek uztvertas dāvanas bērniem un vecākiem cilvēkiem. Ir pieņemts dāvināt lietas, kas noderīgas ikdienā, piemēram, labas ziepes, kosmētiku, gaismas ķermeņus, ierāmētas bildes. Lietišķā atmosfērā dāvina spirta dzērienus, bet to drīkst darīt tikai mājās, nevis birojā, jo tad to uztvers kā kukuli. Dāvanas pasniedz, tās turot abās rokās. Tāpat ar abām rokām dāvanas ir jāsaņem. Nedrīkst dāvināt pulksteņus, kas simbolizē dzīves beigas, kā arī kabatlakatus, kas ir šķiršanās simbols.

Formālās attiecības

Lietišķās sarunās vjetnamiēšiem nav raksturīgi ātri un spontāni lēmumi. Tur vajadzīga pacietība. Vjetnamiēši lēni pieņem lēmumus gan savas ļoti prātīgās dabas dēļ, gan arī tāpēc, ka viņi dzīvo sociālistiskā sabiedrībā, kur visi lēmumi ir jāsapņo vairākās vai pat daudzās valsts pārvaldes instancēs. Jebkuru informāciju, ko saņemam no vjetnamiēšiem, nepieciešams rūpīgi pārbaudīt.

Formālās attiecībās svarīga ir laipnība un labas manieres. Vjetnamiētiem ir svarīgi, lai viņa cieņa netiktu aizskarta, lai viņš justu, ka sarunu vedējs ciena sevi,

nezaudē pacietību un ciena arī savu sarunu biedru. Ja ir problēmas, vjetnamietis meklēs, kā tās atrisināt kopīgi ar savu kopienu vai līdzgaitniekiem. Tai pašā laikā viņam gribētos, lai mēs pieņemtu nevis individuālu, bet visiem (piemēram, valsts institūcijām) kopīgu lēmumu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Chambers, E. "Applied Anthropology in the Post-Vietnam Era: Anticipations and Ironies". *Annual Review of Anthropology*, 16, 1987, pp. 309–337. Publisher: Annual Reviews.
2. "Cultural Atlas". Pieejams: <https://culturalatlas.sbs.com.au/about> (skatīts 29.01.2021.).
3. Dror, O. "Establishing Hò Chí Minh's Cult: Vietnamese Traditions and Their Transformations". *The Journal of Asian Studies*, 75(2), MAY 2016, pp. 433–466.
4. Espiritu, Y. L. "Toward a Critical Refugee Study: The Vietnamese Refugee Subject in US Scholarship". *Journal of Vietnamese Studies*, 1(1-2), February/August 2006, pp. 410–433.
5. Hoang, T. "From Reeducation Camps to Little Saigons: Historicizing Vietnamese Diasporic Anticommunism". *Journal of Vietnamese Studies*, 11(2), SPRING 2016, pp. 43–95.
6. "Improving communication in Vietnamese intercultural teams". Culture Bridge. Connecting Vietnam to the World. Pieejams: <https://culturebridge.asia/author/manuel/> (skatīts 29.01.2021.).
7. Nguyễn, T. V. H. "A Comparison of Vietnamese and Korean Organizational Communication". *VNU Journal of Social Sciences and Humanities*, 29(4), 2013, pp. 15–23.
8. Nguyen, Q. N. "Communication Across Cultures". *VNU Journal of Foreign Studies*, 2006. Pieejams: <https://js.vnu.edu.vn> (skatīts 29.01.2021.).
9. Pham, N. B., Nguyen, H. X. "Alone Together. Intimacy and Semi-Mobility during Ho Chi Minh City's Lockdown". *Anthropology in Action*, 2020, pp. 14–17. Berghahn Journals, New York – Oxford.

Summary

The Vietnamese community in Latvia is a qualitatively new phenomenon that has recently emerged in its current social and economic form. The pace of immigration is relatively high and research into the Vietnamese social environment remains a topical issue for the foreseeable future. Every anthropological field research begins with the acquisition of the norms of social behaviour of the respective ethnos. This publication is the first step in the study of Vietnamese communication culture, which is necessary not only to scholars, but also to those who implement specific work with immigrant communities. The research is carried out as a teamwork with the participation of students – Asianists.

Keywords: *Vietnamese, immigration, communication culture, diaspora, Vietnamese communities, upbringing, work ethic.*